

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВИКОРИСТАННЯ ДОПОМОГИ ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ

Поліщук Марина Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

Стаття перша Конституції України проголошує нашу країну соціальною державою. Це означає, що в країні відбувається процес створення системи суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення у випадку соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо). Народження дитини можна вважати соціальним ризикомлише в узькому розумінні, адже це є нормальне соціальне явище, котре свідчить про здатність населення держави до самовідтворення. Але з іншої точки зору, в період, коли в сім'ї з'являється дитина (перша, друга, третя...), ця родина переживає суттєві зміни, які завжди протікають зі складнощами та стресами, що пов'язані в тому числі з матеріальними проблемами (від збільшення витрат на харчування до необхідності збільшення жилої площі). Тим більше, що практично 95 % жінок в період догляду за дитиною не працюють, в результаті чого весь тягар матеріальних проблем покладається на іншого з батьків. В разі ж, коли жінка або чоловік виховують дитину самотійно, ситуація ускладнюється. Отже, народження дитини можна і потрібно визнавати соціальним ризиком також і в загальному розумінні.

Для допомоги в зазначених стресових для родини станах, державою передбачена і діє низка заходів, покликаних підтримати життєвий рівень і компенсувати затрати, що виникають (допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею 3-х років; допомоги на дітей одиноким матерям; допомоги малозабезпеченим сім'ям). Але сукупний розмір зазначених виплат є таким, що на практиці не може реалізувати поставлену мету і надати можливість родинам з дітьми забезпечити всі зростаючі потреби. Про необхідність придбання квартири, машини, майбутньої освіти народженої дитини взагалі не можна

замислюватись до певного часу, адже такі плани знаходяться за межами матеріальної можливості багатьох сімей, де з'явилася новонароджена дитина.

З набуттям Україною незалежності ситуація у сфері соціального забезпечення почала змінюватись в бік покращення. Одним із популярних кроків на шляху збільшення державних соціальних гарантій став прийнятий у 1992 році закон «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (далі – Закон), стаття 17 якого передбачала виплату одноразової допомоги при народженні дитини у чотирикратному розмірі мінімальної заробітної плати [1]. На той час розмір такої виплати дорівнював 18 400 карбованців. З 1.01.2002 року набрала чинності нова редакція цього закону, відповідно до якої одноразова допомога при народженні дитини надавалася «у розмірі встановленого законом прожиткового мінімуму (далі – п.м.) для дітей віком до 6 років» і дорівнювала 307 гривень [1, 2]. В 2003 році розмір цієї допомоги було подвоєно. Починаючи з 2005 року порядок нарахування та виплати зазначеної допомоги було суттєво змінено, її розмір знову збільшився і став дорівнювати «сумі, кратній 22,6 розміру п.м. для дітей віком до 6 років, встановленого на день народження дитини. Виплата допомоги здійснювалася одноразово у дев'ятикратному розмірі п.м. при народженні дитини, решта – протягом наступних 12 місяців» [1]. Чинна на сьогодні редакція зазначеного закону розмір допомоги при народженні дитини встановлює також виходячи з розміру п.м. для дітей віком до 6 років, встановленого на день народження дитини, і пропонує обраховувати суму таким чином: у сумі, кратній 30 розмірам п.м., – на першу дитину; кратній 60 розмірам п.м., – на другу дитину; кратній 120 розмірам п.м., – на третю і кожен наступну дитину. Виплату допомоги пропонується здійснювати так: одноразово у десятикратному розмірі п.м. при народженні дитини, решта суми – на першу дитину виплачується протягом наступних 24 місяців, на другу – 48 місяців, на третю і кожен наступну дитину – 72 місяців рівними частинами [1]. Станом на 1.12.2011 року зазначені виплати виглядають наступним чином: на першу дитину виплачується 26 100 грн, на другу – 52 200 грн і на третю – 104 400 грн.

Виходячи з розміру вказаних сум, можна зазначити, що державні виплати по народженню дитини на сьогодні дійсно відповідають поставленим цілям і можуть допомогти родині з дитиною (дітьми) адаптуватись у нових складних умовах. Але тут вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що разова і найбільша сума виплати при народженні дитини з 9.04.2011 року складає 10 п.м. для дітей у віці до 6 років (8 700 грн – незалежно від кількості попередніх дітей). Подальша сума виплачується протягом: 24 місяців – на першу дитину; 48 місяців – на другу дитину; 72 місяців – на третю та наступних дітей.

Саме в такій градуїзованій та пролонгованій схемі, на наш погляд, криється декілька проблем, які практично повністю нівелюють значення таких значних сум з державного бюджету та позбавляють батьків можливості використати ці суми на дійсно значні напрями. Визначимо ці проблеми.

Першою проблемою – є реальне зменшення щомісячних виплат на противагу їхньому збільшенню на папері. Ця проблема є очевидною, хоча і не викликає в суспільстві відповідного резонансу, а навпаки, представляється на загал в якості значного досягнення, з огляду на те, що загальні суми допомогли суттєво збільшені. Насправді ж, зазначене збільшення відчувається лише при поверхневому ознайомленні з буквою закону. Якщо заглибитись у розуміння механізму його реалізації і порівняти чинні щомісячні виплати з тими, що були встановлені на 1.01.2011 року, то проблема одразу стає зрозумілою (див. сх. 1).

Схема 1.

Розмір одноразової та інших виплат при народженні дитини в Україні на 1 січня та на 1 грудня 2011 року

	Разова при народженні в гривнях	Щомісячна виплата при народженні першої дитини в гривнях	«розмір втрати» в гривнях	Щомісячна виплата при народженні другої дитини в гривнях	«розмір втрати» в гривнях	Щомісячна виплата при народженні третьої дитини в гривнях	«розмір втрати» в гривнях
На 01.01.2011	7 344	884	159	1 224	317,75	1 836	506,9
На 01.12.2011	8 700	725		906,25		1 329,1	

Реальні суми, які сім'ї повинні отримувати щомісяця, зменшуються залежно від попередньої кількості народжень в цій сім'ї відповідно на 159, 317 та 506 гривень. З точки зору розміру п.м. для дітей до 6 років та бюджету

кожної конкретної родини, таке зменшення є досить суттєвим і помітно відчутним, адже становить приблизно $1/5$, $1/3$ та $2/3$ від суми вказаного прожиткового мінімуму відповідно до кількості дітей.

Друга проблема – це економічна необґрунтованість пролонгації щомісячних виплат на досить тривалий термін. Як максимум при народженні третьої дитини виплати здійснюються протягом 6 років. При цьому розмір такої виплати фіксується на день народження дитини і є незмінним, а отже за 6-річний період реальна вартість вказаної суми буде істотно зменшена і не зможе в повній мірі відповідати меті державної соціальної допомоги. Як приклад, розмір п.м. для дітей до 6 років за трирічний період з 2005 по 2008 рік було збільшено приблизно в 1,4 рази, а за шестирічний період з 2005 по 2011 рік – практично в 2,5 рази [2]. Таке збільшення державних гарантій (прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати тощо) покликане компенсувати вплив інфляції, темпи якої нівелюють їх реальну вартість. Отже, при встановленні тривалого періоду щомісячних виплат при народженні дитини з одночасною фіксацією їх сум, вартість цих виплат також буде суттєво зменшена за рахунок поглинання інфляцією.

І, нарешті, третя, найактуальніша, на наш погляд, проблема в цій сфері, пов'язана з освоєнням реальної вартості допомоги при народженні дитини. Як вже було зазначено, з квітня 2011 року розмір вказаної допомоги було суттєво збільшено, але з певних причин, законодавець не надав реальної можливості скористатись зазначеним засобом державного соціального забезпечення в повному обсязі. Як соціально-економічна категорія, соціальне забезпечення є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків [3]. В зазначеному випадку національний дохід було «перерозподілено» таким чином, що в перші роки після народження дитини сім'я не може розраховувати на отримання певних соціальних благ та досягнення певних стандартів навіть за умови надання вказаної допомоги від держави. Така абсурдна ситуація виникає через недосконалість правового

механізму реалізації зазначеного інституту, а саме через обмеження першої одноразової виплати сумою, яка дорівнює 10 п.м. при народженні дитини. В результаті цього обмеження унеможливується використання даного виду допомоги на більш глобальні напрями, такі як погашення кредиту за квартиру, оплата навчання старшої дитини, витрати на лікування тощо, хоча розмір суми дозволяє таке використання.

В наведеному дослідженні ми провели детальне вивчення механізмів реалізації державної допомоги при народженні дитини та, з'ясувавши компенсаторне значення даних виплат в динаміці, дійшли висновку, що на практиці реальне значення зазначеної гарантійної виплати є в рази меншим і не покриває всіх наслідків соціальних ризиків населення вказаної категорії, а також не надає змоги для досягнення нових соціальних можливостей. Для позитивного вирішення перших двох вказаних проблем варто переглянути тривалість щомісячних виплат з метою унеможливлення поглинання інфляцією. Що стосується вирішення третьої проблеми, то тут попередньо хочемо зазначити, що одноразова допомога при народженні дитини виплачується в усіх європейських країнах, крім Нідерландів, Норвегії, Ісландії, Швеції і Монако. Крім того, в Україні ця виплата є досить значною за світовими мірками. Більшою вона є тільки в декількох країнах (Австралія, Ірландія, Люксембург)[4]. Зважаючи на такий суттєвий рівень державної допомоги, варто мати адекватний механізм, який би допоміг повноцінно використати суму допомоги на користь новонародженої дитини або її родини. Так, в Австралії за народження дитини батьки отримують 4 тис. австралійських доларів (3075 дол. США), третину цієї суми – відразу після народження, ще 2/3 – протягом перших двох років життя дитини. Загальна сума виплат в Ірландії складає 1905 євро і виплачується трьома рівними частинами – після народження, в 4 і в 12 років. В Люксембурзі вся сума в 1740 євро виплачується в перший рік після народження дитини. Така ж система працює і в Ліхтенштейні [4]. В Росії ж існує дещо інший вид державної допомоги – «материнський капітал». Він надається сім'ям, в яких з'явився друга і наступні

діти.Сім'ям надано правовикористовувати кошти за трьома напрямками: поліпшення житлових умов, освіти дітей і формування накопичувальної частини пенсії матері. Розмір маткапіталу в 2011 році склав 365 тисяч 698 рублів 40 копійок [5].

В якості висновку, для створення дієвого механізму, який би допоміг повністю реалізувати мету соціального забезпечення через допомогу при народженні дитини, вважаємо за необхідне запропонувати внесення змін до закону «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», якими було б передбачено підстави для використання повної суми державної допомоги при народженні дитини, необмеженої щомісячними виплатами. В якості першочергових напрямів варто запропонувати такі: поліпшення житлових умов, освіта старших дітей, лікування дітей та членів родини. В результаті запропонованих змін, бюджетні кошти, які сьогодні використовуються здебільшого на продукти харчування, можуть бути використані на поліпшення життєвого та культурного рівня населення. Як наслідок, буде підвищено якість життя в умовах дії соціальних ризиків, а отже, можна очікувати покращення демографічної ситуації в Україні, яка посідає перші місця в першій п'ятірці списку країн з найбільшими темпами природного скорочення населення.

Список використаних джерел:

1. Про державну допомогу сім'ям з дітьми / Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-ХІІ. Зі змінами та доповненнями станом на 10.07.2011 [Ел.ресурс] – Реж. доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Прожитковий мінімум / Вікіпедія – вільна енциклопедія [Ел.ресурс] – Реж. доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Соціальне забезпечення / Вікіпедія – вільна енциклопедія [Ел.ресурс] – Реж. доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Щодо міжнародного досвіду стимулювання народжуваності та основних напрямів його використання в Україні / [Ел.ресурс] – Реж. доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Oktober/>. – Заголовок з екрану.

5.О дополнительных мерах государственнойподдержкисемей, имеющихдетей /
Федеральный закон от 29.12.2006 № 256-ФЗ (ред. от 01.07.2011) [Ел.ресурс] –
Реж. доступу: <http://www.consultant.ru>.